

JOURNAL of SOCIAL and HUMANITIES SCIENCES RESEARCH (JSHSR)

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Received/Makale Geliş 04.05.2021
Published /Yayınlanma 31.07.2021
Article Type/Makale Türü Research Article

Citation/Alıntı: Kalyon, F. (2021). Nesîmî ve Şeyhî Divanında görülen ortak unsurlardan hareketle Nesîmî'nin Şeyhî şairlerine etkisi hakkında bir değerlendirme. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 8(72), 1671-1682.
<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2574>

Doç. Dr. Filiz KALYON

<https://orcid.org/0000-0001-7523-4168>

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen-Edebiyat Fakültesi/ Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara / TÜRKİYE

NESİMÎ VE ŞEYHÎ DİVANINDA GÖRÜLEN ORTAK UNSURLARDAN HAREKETLE NESİMÎ'NİN ŞEYHÎ ŞİİRLERİNE ETKİSİ HAKKINDA BİR DEĞERLENDİRME

AN EVALUATION ON THE EFFECT OF NESİMÎ'S SHAYHI'S POEMS FROM THE COMMON ELEMENTS OBSERVED IN THE DIVISION OF NESİMÎ AND SHEIKHI

Issue/Sayı: 72

Volume/Cilt: 8

jshsr.org

ISSN: 2459-1149

ÖZET

Divan şiiri farklı dönemler içerisinde yaşamış ve eser vermiş şairleri kapsamı açısından büyük bir değer olarak görülmektedir. Divan şiirinin bu farklı dönemleri içerisinde yazılmış olan şiirler gerek tarz gerekse şiirlerde kullanılmış olan kelime ve mazmunlar açısından ayrı bir önem taşımaktadır. Farklı yüzyıllarda yaşamış olan şairlerin birçok hususta birbirinden etkilenmelerinin bir yansıması olarak karşımıza çıkan şiirleri incelendiğinde, bazı şairlerin kendisine örnek olarak seçtiği şairlerden birçok açıdan etkilenmiş olduğu görülmektedir. Şairleri etkileyen sanatçıların başında gelen Nesîmî, divan şiirinin birçok döneminde gerek hayat hikâyesi gerekse şiirlerinde kullandığı tabirlerle dikkat çekmiş bir şair olarak karşımıza çıkmaktadır. Kendi dönemi kadar diğer dönemlerde de etkisini sürdürmüş olan Nesîmî'nin şiirleri birçok şair tarafından örnek alınmıştır. Bu şairlerden biri de 15. yüzyılda yaşamış olan Şeyhî'dir. Şeyhî'nin şiirleri incelendiğinde kullandığı kelime ve tasavvufi tabirlerin, Nesîmî'nin şiirinde kullanılan kelime ve tabirlerle benzeştiği fark edilmektedir. Bu benzerlik üslup benzerliğini de beraberinde getirmiştir. Her iki şairin şiirleri karşılaştırıldığında, Şeyhî'nin, kendisinden önceki yüzyılda yaşamış olan Nesîmî'nin üslubunu kendi şiirlerine yansıtmış olduğu görülmektedir. Bu çalışmada Nesîmî ve Şeyhî'nin şiirleri incelenmiş olup, her iki şairin şiirlerinde görülen kelime kullanımı ve üsluptaki benzerliklerin karşılaştırılması yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı şiiri, Nesîmî, Şeyhî, ortak unsurlar.

ABSTRACT

Divan poetry is seen as a great value in terms of covering poets who lived and worked in different periods. The poems written in these different periods of Divan poetry have special importance in terms of both the style and the words and metaphors used in the poems. When the poems we encounter as a reflection of the influence of poets who lived in different centuries from each other on many issues are examined, it is seen that some poets were influenced by the poets they chose as examples for themselves in many ways. Nesîmî, who is one of the leading artists who influenced poets, appears as a poet who has drawn attention in many periods of divan poetry, both with his life story and the expressions he used in his poems. Nesîmî's poems, which continued to be influential in other periods as well as in his own period, were taken as examples by many poets. One of these poets is Şeyhî, who lived in the 15th century. When Şeyhî's poems are examined, it is noticed that the words and mystical expressions he uses are similar to the words and phrases used in Nesîmî's poetry. This similarity brought about the similarity of style. When the poems of both poets are compared, it is seen that Şeyhî reflected the style of Nesîmî, who lived in the previous century, into his own poems. In this study, the poems of Nesîmî and Şeyhî were examined and the use of words and the similarities in style in the poems of both poets were compared.

Keywords: Ottoman Poetry, Nasimi, Sheikhi, Common Elements.

1. GİRİŞ

Türk edebiyatının uzun bir dönemini kapsayan divan edebiyatı kendi içinde gösterdiği etkileşimler ve değişimler sebebiyle diğer dönemlere göre farklılık arz etmektedir. Bu farklılıkta eser verilen dönemin özellikleri, şairin özel hayatı, sosyal hayatın toplumsal yansımaları gibi etkenler ön plana çıktığı gibi, şairler arasında görülen etkilenmeler ve bu etkilenmelerin şiirlere yansması da önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Divan şiirinde şairler arasında görülen bu etkilenme kimi zaman bir ekol, diğer bir deyişle mektep oluşturacak kadar yaygın hale gelmiştir. Özellikle 17. yüzyılda görülen Hikemî Tarz, Sebki Hindî gibi akımlar ile XVIII. ve XIX. yüzyılda tekrar baş gösteren mahallileşme cereyanı bu etkilenmelerin bir ürünüdür. Şairlerin birbirine olan tesiri onların aynı sosyal şartlar içerisinde yaşadığı anlamına gelmemektedir. Aksine farklı dönemler içerisinde yaşamış olan şairlerde de kendisinden önceki dönemlerde yaşamış şairleri takip etme, onların yolundan gitme şeklinde bir temayül görülmektedir. Bu durum o şairlerin aynı yüzyıl içerisinde yaşamamış olsalar bile aynı duyguları taşıdığı ve meseleleri aynı pencereden seyrettiğinin bir ispatıdır. Şairlerin birbirlerinden etkilenmeleri ya da alanının ustası olarak gördükleri bir şairi takip etmeleri sadece tarz olarak değil, kimi zaman kullanılan mazmun, kafiye, ele alınan mevzu gibi unsurlarla da kendini göstermektedir.

Kendi dönemini olduğu kadar kendisinden sonraki dönemleri de tesiri altında bırakan şairlerin başında Nesîmî gelmektedir. Yaşadığı yüzyılda Hurûfilik inancının temsilcisi olarak kabul edilen Nesîmî, bu inancını birçok açıdan şiirlerine yansıtmıştır. Yine bu inancı sebebiyle öldürülmüş olan Nesîmî kendi dönemi içerisinde ve sonraki dönemlerde ses getiren büyük bir şair olarak bilinmektedir. Şiirlerinin bir kısmını Farsça yazmış olan Nesîmî'nin şiir dili olarak özellikle Türkçeyi kullanmış olması kendisinden sonraki şairlerin ondan etkilenmesinde önemli bir unsurdur. Azeri Türkçesinin özelliklerini şiirine yansıtan Nesîmî, bu dilin Fuzulî'den önceki en büyük şairi olarak kabul edilmiştir.

Nesîmî Usûlî, Habîbî, Hatayî, Muhibbî ve Fuzulî gibi birçok şairi tesirinde bırakmıştır. Nesîmî'nin divan şiirindeki tesirini incelemiş olan Hüseyin Ayan onun Fuzulî üzerindeki tesirine onlarca beyti örnek göstermiştir. Bu örneklerden ikisi şu şekildedir:

İy cennetün handân güli acı firâkun hâr imiş

Müştâka dirlik sensüzün bi'llahi key düşvâr imiş 202/1 (Ayan, 2002: 46).

Zevk-ı dîdârıyla dil-dârun yoh itdüm vârumı

Devlet-i bâkî ki dirler devlet-i dîdâr imiş (Fuzulî, 1296: 165).

Nesîmî'nin gerek tarz gerekse şiirde kullandığı unsurlar açısından tesirinde kalan bir diğer şair de Şeyhî'dir. On beşinci yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Şeyhî, şiirlerindeki tasavvufî ifadelerle dikkat çekmiştir. Tasavvufî ifadeleri mecazi anlamlarıyla başarılı bir şekilde kullanmış olan şair, tasavvufî şiirlerinde kendi döneminin birçok şairinden çok daha başarılı bir şekilde uygulamıştır. Ali Nihat Tarlan'a göre "Gazel vadisinde Nesîmî müstesna, tasavvufu, insanı mecaz ve hakikat arasında gezdirebilecek bir şiir, hassasiyet ve zeka kudreti ile ilk terennüm eden Şeyhî'dir." (Tarlan, 2004: 53).

İran'da tıp tahsili başta olmak üzere birçok alanda iyi bir eğitim almış olan "şairin Şeyhî mahlasını alması Hacı Bayram-ı Velî'ye bağlanmasıyla ilgilidir. Bu bağlanmanın 1415 yılından önce İran dönüşü Ankara'ya uğradığı sırada olduğu tahmin edilmektedir. Memleketinde ve İran'da birçok tasavvuf büyüğü ile tanışan Şeyhî'nin Seyyid Nesîmî ile de Bursa'da görüştüğü rivayet edilmektedir." (İsen ve Kurnaz, 1990: 11).

Şeyhî'nin şiirleri incelendiğinde birçok unsurun Nesîmî şiirlerini hatırlattığını, hatta bazı kullanımların neredeyse birebir olduğunu görmek mümkündür. Öyle ki her iki şairin divanında da aynı iki şiir bulunmaktadır. Bunlardan biri Şeyhî divanında dipnot olarak gösterilmiştir. Şeyhî divanında Kaside-i Acibe (İsen ve Kurnaz, 1990: 11) adıyla verilen Kaside, Nesîmî divanında (Ayan, 2002: 46) 31. gazel olarak geçmektedir. Kayda geçmemiş bir diğer ortak şiir ise aşağıdaki gazeldir:

Bir gün gönülden cânımı dildâra îsâr eyleyem

Evvel urandan el çekem pes èazm-i dîdâr eyleyem

Mestâne gözlerin görüp mestûrlık âatan kişi

Ger Bâyezîd ü haste vü rûsvâ-yı bâzâr eyleyem

Şol rindlere kim yârımı cân u cihânda yek göre
Gizli haber inkâr ide ben cândan ikrâr eyleyem

Meydân-ı eîşk içinde kim cân terk ider Manâûr olur
Gönlüm "ene'l-hak" dir ise zülfinde ber-dâr eyleyem
Seccâdenün zahmet vire ruhbâne rehin mi kılâm
Tebîh eger mâniè ola fi'l-óâl zünnâr eyleyem

Şeyh ağzı sırrından bize çoh nükte ders ider velî
Bir noktadur aâlı hemîn niçe ki tekrâr eyleyem

Bîmâr gözi dem-be-dem hasta ciger kanın döker
Nesîmî didi buyimiş bîmâra tîmâr eyleyem (Ayan, 2002: 46).

Nesîmî Divanında 286. gazel olarak bulunan bu şiir, Şeyhî divanında 128. gazel olarak şu şekilde verilmiştir:

Bir gün gönülden cânımı dildâra îsâr eyleyem
Evvel özümnden el çekem pes èazm-i didâr eyleyem

Mestâne gözlerin görüp mestûrlık âatan kişi
Ger Bâyezîd-i vakt ise rüsvây-ı bâzâr eyleyem

Şol rind kim yâr u meyi cân u cihândan yig göre
Ger bî-haber inkâr ide ben cândan ikrâr eyleyem

Meydân-ı eîşk içinde cân kim terk iden Manâûr olur
Gönlüm "ene'l-óak" dir ise zülfinde ber-dâr eyleyem

Seccâde ger zaómet vire ruhbâna rehn-i mey kılâm
Tebîó eger mâniè ola fi'l-óâl zünnâr eyleyem

Şeyh ağzı sırrından bize çok nükte ders ider velî
Bir noktadur aâlı hemîn nice ki tekrâr eyleyem

èÖmrüm bigi ol bî-vefâ gerçi ki yâr olmaz bana
Yâri kılur ise Huóâ kendüzüme yâr eyleyem

Bîmâr gözi dem-be-dem haste ciger kanın içer
Şeyhî didügi buyimiş bîmâra tîmâr eyleyem (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî'nin, Şeyhî'nin şiirleri üzerindeki tesirinin bir diğè göstergesi de kafiye ve rediflerdeki benzerliktir. Şeyhî'nin şiirlerinde görülen bu benzerlik sadece kafiye ve redifle sınırlı kalmamış, ifade kullanımına da sirayet etmiştir. Nesîmî şiirlerinde kullanılan kafiye, redif ve ifade kullanımının Şeyhî'nin şiirlerine yansımaları, sırasıyla önce Nesîmî, sonra Şeyhî'den alınmış şu beyitlerle örneklendirmek mümkündür:

Nesîmî:

Cemalün sırr-ı Kur'ân menzildir

Dudağın âb u hayvân menzildir 20/1 (Kalyon, 2015).

Şeyhî:

Ayağın toprağı cân menzildir

İşigün ehl-i  irfân menzildir 51/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Yüzi kara rakibi sür kapundan

Melek sığmaz ne şeytan menzildir 20/6 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Peri yüzlüm sür ağyarı kapından

Melek yeri ne şeytan menzildir 51/6 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Yâr beni katl eylese katlüm helâl kime ne

Ben bilürem ne çekerem âh u zârum kime ne 56/1 (Kalyon, 2015).

Şeyhî:

Yaralı bağrımı ger derd ile yaram kime ne

Yâre yar olmak için cânı kıyaram kime ne 164/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Cemalün ya Rab iy dil-ber ne tâbân mâh-ı enverdür

Kim anun afitâbından iki âlem münevverdür 125/1 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Yine yüzün güneşinden cihân münevverdür

âaçun hevâsıyile bâğ-ı cân mu attardur 25/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Şem'-i felek hüsnüne pervânedür

Cân u cihân vasluna şükrânedür 129 /1 (Ayan, 2002).

Şeyhî

Dil müselsel zülfünün sevdasile divanedir

Cân münevver hüsnünün şem'inde bir pervanedir 41/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Şehâ hüsnün tecellisi bu tende cân idinmişdür

Bu ten içindeki cânı şehâ kurban idinmişdür 25/1 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Şehâ hüsnün tecellisin gözüm maksûd edinmiştir

Anınçün Ka'be didârin gönül ma'bud edinmiştir 28/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Mevsim-i Nev-rûz-ı nîsân âşikâr oldu yine

Şehrümüz şeyhî bugün hoş bâdehâr oldu yine 399/1 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Vaâl-ı dil-ber kanı kim faâl-ı bahâr oldu yine

èÁlemi cennet iden sohbet-i yâr oldu yine 166/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Şol tamam aynun yüzünden çünkü ref oldu nikâb

Zulmetün devrânı geçdi zâhir oldu âfitâb 13/1 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Hüsn hânı nimetinden gün yüzün açsa nikâb

Sofrasında sebze değmez kurs-ı mâh u âfitâb 3/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

âb-ı hayvândur dudagun Rûh-ı Kudsîdür demün

Sûret-i Hakdur yüzün vallahu a'lem bi's-savâb 13/8 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Hatt u hâlin müşke teşbih ettiğün Şeyhî hatâ

Hak bilir çindir sözü vallahu a'lem bi's-savâb 3/7 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Yukarıda örneklendirilmiş olan Nesîmî ile Şeyhî'nin şiirlerine ait kafiye ve ifade kullanımındaki benzerliği çoğaltmak mümkündür. Yine Nesîmî'nin 20. gazelinde geçen "hayat, memat, sıfat, nebat, zat, necat, sebat, harekât, âb-ı hayat, hasenat" gibi kafiyeler, Şeyhî'nin 7. ve 8. gazelinde kullandığı kafiyelerle aynıdır.

Şeyhî'nin, şiirlerinde Nesîmî'yi örnek aldığına dair bir diğer örnek ise Nesîmî'nin şiirlerinde görülen Kur'an ayeti kullanımının Şeyhî şiirlerinde de görülmesidir. Nesîmî'nin Hurufilik inancı gereği geliştirdiği bu tarzın Şeyhî'nin şiirlerine yansımaları şu beyitlerle örneklendirmek mümkündür:

Nesîmî:

Zülf ü hâlün âyeti geldi senün devrünle uş

İy ruhun "nasrûn minallah a'tini minhü" 12/3 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

"Kul hüva'llâhü eoad" óakkı vü "raómâni'r-raoîm"

Kim kemâl-i kudretinde yok durur nokâânlar 62/ 6 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Hak te'alanun kelâmı sûretün tefsîridür

İy yüzün “inna fetehna” Hakdan açıldı bu bâb 13/5 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Senün bu âyet-i öüsün eger kâfirlere inse

Diye kâfirler “âmennâ ki lâ-hallâka illâ hû” 146/5 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî'nin şiirlerinde görülen önemli özelliklerden biri de insan yüzünde bulunan çeşitli organların şiire konu olmasıdır. Organların bazen edebi sanatları kullanarak, kimi zaman da mazmun şeklinde ele alınması Nesîmî şiirlerini diğer şiirlerden farklılaştıran önemli bir husustur. Bu hususa ait incelikler kaynaklarda şu şekilde ifade edilmektedir:

“Nesîmî'nin gazellerinde sevgilinin uzuvlarında gizlenen esrarı terennüm etmenin şekli adeta klasikleşmiştir. Bu iş bir sıra takip edilerek yapılır, hemen her beyit bir veya birkaç uzva tahsis edilmiş görünür, böylece bir nevi mevzu birliği doğar.” (Ayan, 2002:46).

Nesîmî'nin şiirlerinde görülen yüz organlarının belli bir nizam içerisinde sunulması hadisesi, Şeyhî'de de görülmektedir. Şeyhî'nin bir şiirinde görülen yüz organlarının sırayla anlatılmasını aşağıdaki şiirle örneklendirmek mümkündür:

Cismünden okındı âyet-i rûh

Yüzünde yazıldı ism-i aèòam

Teşne tudağuna âb -ı óayvân

Cûşân enegünde çâh -ı zemzem

İcâza âaçun eâââ -yı Mûsî

İóyâda lebün Mesîó -ı Meryem

Hâlün varak -ı cemâle nokta

Zülfün èalem -ı celâle perçem M 3/5 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî'nin şiirlerinde görülen ve Şeyhî'nin şiirlerine de yansımış olan yüz organlarının bu şekilde sıralanması farklı benzetme ve mazmun kullanımını da beraberinde getirmiştir. Her iki şairin de yüzün teşbihine dair kullandıkları unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür:

2. NESÎMÎ VE ŞEYHÎ DİVANINDA GÖRÜLEN ORTAK UNSURLAR

2.1. Yüz-Cennet

Nesîmî'nin şiirlerinde sevgilinin yüzünü görmek cenneti görmek gibidir. Neredeyse şiirlerinin tamamında tasavvufî bir anlatım kullanmış olan Nesîmî'nin bu benzetmesine Şeyhî'nin şiirlerinde de çokça rastlanmaktadır:

Nesîmî:

Cennet-i didârdur maksûd-ı ehl-i ma'rifet

Bir nefes ansuz gerekmez cennetü'l-me'vâ bize 401/7 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Cennet yüzüne baksa bula safâ-yı Kâbe

Kevser lebüni sorsa cûş ide âb-ı zemzem K 8/31 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Cennet-i adn imiş yüzün uşta lebünde Kevseri

Kadr ü Berât imiş saçun lâl ü hatun melekleri 420/1 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Rûzgârun âûreti cennet âifâtın gösterür

Ehl-i maênî bile yaênî ôûr u gilmân vaktidür 46/4 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.2. Yüz-Kur'an, Mushaf, Ayet

Nesîmî şiirlerinde görülen yüzün Kur'an, Mushaf ya da ayetle özdeşleştirilmesi hadisesi tamamen Hurufilik inancının bir sirayetidir. Nesîmî, şiirlerinde Kur'an'dan ayetleri kullandığı gibi Kur'an, Mushaf ya da ayeti benzetme unsuru olarak da ele almıştır. Yüz organlarının harflerle karşılandığı Hurufilik inancında bu organların, harfleri barındıran Kur'an'a benzetilmesi hususu Nesîmî'nin şiirlerini farklılaştıran önemli bir özelliktir. Bu özelliğin Şeyhî'nin şiirlerinde de görülüyor olması, onun Nesîmî'den etkilendiğinin en güçlü göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Nesîmî ve Şeyhî'nin bu teşbihi örneklendiren şiirleri şu şekilde sıralanabilir:

Nesîmî:

Yüzünde gerçi heft-âyet ohıram min-keîâmî'llah

Salât ansuz kabul olmaz ki Hakdan bu nida geldi 426/4 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Yüzünde hattuna n'ola dinürse sûre-i nûr

Ki ol cemâl-i cemîlünde âyetün görünür 73/4 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî:

Mushaf-ı Hakdur yüzün ma'ni içinde bî-hilâf

Zülf ü kaş u kirpügündür ol kitabun hatları 455/4 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Müfesser eyleye Şeyhî Zebûr-ı Dâvûd'ı

Rivâyet itse yüzün muââafından âyetler 60/6 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.3. Yüz-Cihan

Nesîmî'nin şiirlerinde yüz cihana teşbih edilmektedir. Yüzün yaratılmış her şeyi kendisinde barındırdığı inancına paralel olarak belirlenmiş olan bu teşbih, Şeyhî'nin şiirlerinde de aynı şekilde kullanılmaktadır:

Nesîmî:

Câm-ı Cihân-nümâ didiler gerçi yüzüne

Hakdan men anı âyîne-i Hak-nümâ direm 264/5 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Cihân óüsni yüzünden bir varakdur

Ki her bir óarfi bin câna sebakdur 30/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.4. Yüz-Gül Bahçesi

Yüzün farklı unsurlara teşbih edilmesi, Nesîmî şiirlerinde çokça görülen ayırıcı bir durumdur.

Bu teşbihlerden biri de yüzün gül bahçesine benzetilmesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır:

Ne gülşendür yüzün bâğı ki ra'nâ çiçeğı anun

Cihanı reng ü bûyından tikensüz gülsitan itdi 405/6 (Ayan, 2002).

Nesîmî yukarıdaki beyitte sevgilinin yüzünün, dünyayı dikensiz bir gül bahçesine çevirecek ölçüde güzel olduğunu belirtirken Şeyhî aynı benzetmeyi içinde güller bulunan bir gül bahçesi şeklinde kullanmıştır:

Yüzün şeró ideli gülşende Şeyhî

Hayâdan gül yüzi gark-ı èarakdur 30/7 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.5. Yanak-Ateş-Tur Dağı

Nesîmî'nin şiirlerinde geçen, yanağın Tur dağına teşbihi hadisesi, Hazreti Musa'nın Tur dağında Allah'la konuşması ve Allah'ın nurunun dağa tecelli etmesi şeklinde kullanılmıştır:

İy yanagun Tûr-ı Sînâ vey hâtun hayy-i kadîm

Ol tecelliden çü buldı Hakka yol Mûsâ Kelîm 267/1 (Ayan, 2002).

Yukarıdaki beyitte geçen yanağın Tur dağına, dolayısıyla da Allah'ın nurunun Tur dağına yansımaya teşbihi, Şeyhî'nin şiirlerinde de kullanılan bir benzetmedir. Aşağıdaki şiirde görüleceği gibi Şeyhî yanağı Musa'nın Tur dağında karşılaştığı ateşe benzetmiş ve bu şekilde her iki şair de yanağı Tur dağına yansıyan nur olarak değerlendirmiştir:

Yanağın âteş-i Mûsî dudağın muèciz-i èîsî

Kemâl-i öüsne Yûsufsın Muóammed'den tutarsın hû 145/ 6 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.6. Dudak-Hayat Kaynağı

Nesîmî ve Şeyhî'nin şiirlerinde görülen bir diğerk ortak unsur ise dudağın çeşitli özelliklerine ilişkin kullanımlardır. Nesîmî'nin şiirlerinde dudağın hayat verici özelliği, bazen bir hastayı iyileştiren yönüyle kullanılırken kimi zaman da Hz. İsa'ya telmihte bulunarak ölüyü diriltme yönüyle değerlendirilmiştir:

Bîmâr-ı ışka cân virür iy cân lebün velî

Münkir sanur kim ol şefeteynün şifâsı yoh 34/7 (Ayan, 2002).

İhyâ kılur ölüyi dehânun çün iy sanem

Halvet-nişîne şahid ü şem'ü şeker gerek 221/3 (Ayan, 2002).

Şeyhî'nin şiirlerinde de bu kullanım neredeyse aynı denecek kadar benzerlik göstermektedir. Şeyhî, şiirlerinde dudağın ölüyü diriltme özelliğini Mesih, Mesih-i Meryem gibi ifadelerle destekleyerek aynı unsurları şiirlerine şu şekilde yansıtmıştır:

İècâza ãaçun èaââ -yı Mûsî

İoyâda lebün Mesîó -i Meryem M 3/5 İsen ve Kurnaz, 1990).

Lebün Mesîó'i ki ioyâ kılur âam ölmüşini

Belî çü şâh-ı keremsin kerâmetün görünür 73/3 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Lebün keremler idüp kim dirildür ölüleri

Kerîm olan kişiyeye tan degül kerâmetler 60/2 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.7. Dudak-Kevser, Ab-ı Hayat, Çeşme-i Hayvan

Nesîmî ve Şeyhî'nin şiirlerinde görülen ve ortak tabir olarak değerlendirilen dudak unsuru farklı benzetmeler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Nesîmî'nin şiirlerinde görülen dudağın Kevser'e benzetilmesi aşağıda verilen örnekte olduğu gibi berraklık, saflık ve akıcılık yönüyledir:

Sûretün cennet lebün Kevser sözün âb-ı hayât

Her kim içdi şol şerabı oldu mest-i câvidân 342/3 (Ayan, 2002).

Şeyhî ise aynı unsuru bir beytinde şu şekilde kullanmıştır:

Gel ey ma'ânî-i kevser âoran lebin âor kim

Bu sûrenin yine tefsîrini ol âyet eder 42/6 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî'nin şiirlerinde dudağın ab-ı hayvan yani hayat veren, canlılık sağlayan su olarak değerlendirilmesi bir beyitte şu şekilde kullanılmıştır:

Geldi rûh-efzâ lebinden susamış câna selam

Hızra in'amı irişdi âb-ı hayvânün yine 383/3 (Ayan, 2002).

Şeyhî'nin aynı benzetmeyi, ölüyü diriltme özelliğini de belirterek kullanması şu şekilde örneklendirilebilir:

Âyet-i raómet lebüdür kim virür cân leóóetin

Ölü dirildürse tan mı âb-ı óayvân vaktidür 46/3 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nesîmî'nin şiirlerinde görülen dudağın "çeşme-i hayvan" ifadesiyle karşılanması daha çok Hızır birlikteliğiyle kullanılmaktadır:

Hızır eger zulmetde ister çeşme-i hayvânını

Susamış müştaka la'lün hayvân oldı gel 235/7 (Ayan, 2002).

Şeyhî'nin bir şiirinde ise aynı benzetme, yine Hızır ile birlikte kullanılarak şu şekilde geçer:

Teşne-dil olmasa Hıor âb-ı óayâta ne eaceb

Dem-i eîsî-lebi çün çeşme-i óayvân dökilür 68/5 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.8. Dudak-La'l-Yakut-Mercan-Cevher

Dudağın la'l, yakut, mercan gibi mücevherlere benzetilmesi, divan şiirinde daha çok rengi ve parlaklığı sebebiyle tercih edilen bir durumdur. Nesîmî ve Şeyhî'nin şiirlerinde ortak unsur olarak değerlendireceğimiz, dudağın la'l, yakut, mercan gibi çeşitli mücevherlere benzetilmesi hadisesi Nesîmî'nin şiirlerinde şu şekilde geçmektedir:

La'l ü akîk u incüyi saçaram altun üstine

Gör ki gözümde uş neçe bezl ü nisâr içindeyem 269/3 (Ayan, 2002).

La'lüni yâkut u mercândur didi aynum aceb

Menbâ'-ı ervaha niçün ma'den-i mercân idi 401/9 (Ayan, 2002).

Nesîmî'nin şiirlerinde görülen, dudağın çeşitli mücevherlere teşbih edilmesi Şeyhî'nin şiirlerinde de aynı şekilde kullanılmıştır. Aşağıdaki şiirlerde görüleceği gibi Şeyhî, dudağın kıymetli mücevherlere teşbihini, Nesîmî'de olduğu gibi, mücevherin çıktığı kaynakla birlikte kullanmayı tercih etmiştir:

Ravøada riêvân eger nukl-i lebinî nakl ide

Cûy-ı cennet ol âafâdan cûş idüp cevher âaçar 20/ 6 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Lebi durur dişile lael ü lüélüé ü yâkût

Ne kıymeti var eger gevher ise ancağ ola K 5/3 (Biltekin, 2018).

2.9. Diş- Nazm

Nesîmî ve Şeyhî'nin şiirlerinde görülen benzetmelerden bir diğeri de diş unsurunun yazıya benzetilmesi durumudur. Nesîmî'nin şiirlerinde çokça rastlanan bu durum onun yüzdeki her organın harflere benzetilmesi ya da harflerle karşılanması felsefesine uyum sağlar şekildedir. Nesîmî dişlerin şekil itibarıyla yazıya benziyor olması yanında onların parlaklığını da çeşitli mücevherlere teşbih ederek şu şekilde kullanmıştır:

Tökilür söze gelicek dür ü lü'lü leblerinden

Aceb ol sade f de hânun diş nazm-ı cevherî mi 413/8 (Ayan, 2002).

Dür-dâne dişlerini anun görmüş idüm uş

Dürre sade fde nazm u nizâm olmadın henüz 184/5 (Ayan, 2002).

Nesîmî'nin diş unsurunu inci tanesi olarak değerlendiren onları yazı şekli olarak göstermesi Şeyhî'nin şiirlerinde de rastlanan bir benzetme şeklidir. Aşağıdaki beyitlerde de görüleceği üzere, Şeyhî de diş unsurunu yazıya benzetirken dişin parlaklığını da belirterek kullanılmıştır:

Ruhun hicriyle nâlemden zevâl irişdi hürşîde

Dişün derdiyle eşkimden yazıldı naômı pervînün 103/6 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Sezerse leblerün lutfın çemende ditreye lâle

İşitse dişlerün naômın âadefde âb ola lüelû 145/3 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Andan berü kim dişleri naômını okıdum

İncü âaçaram her yire gözüm güherinden 134/5 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.10. Saç-Gece

Divan şiirinin önemli mazmunlarından biri olan saçın çeşitli şekillerde benzetme vasıtası olarak kullanılması Nesîmî ve Şeyhî'nin şiirlerinde de görülmektedir. Nesîmî, birçok şiirinde kullandığı Kur'an kıssalarını kimi şiirlerinde insana ait vücut unsurlarıyla birlikte kullanmıştır. Bunlardan biri de şairin saçı Kadir gecesine teşbih etmesi şeklinde görülmektedir:

Zülfün gicesi Kadr durur al yanagun

Mi'rac yüzün sidre boyun kaşun iki yay 434/5 (Ayan, 2002).

Nesîmî'nin yukarıdaki beyitte kullandığı "zülfün gicesi" tamlaması Şeyhî'nin şiirinde "saçın gicesi" şeklinde kullanılmıştır. Nesîmî'nin şiirinde kullandığı "Kadr, Mirac, Sidre" gibi İslami terimler, Şeyhî'nin şiirinde "Cemal, cennet" kelimeleriyle karşılanmıştır:

Meger âaçun gicesinden âaçıldı ôulmetler

Cemâlün ayı gününden açıldı cennetler 60/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.11. Saç-Reyhan

Saçın reyhanla teşbih edilmesi durumu da her iki şairde görülen bir benzetmedir. Bu benzetme, Nesîmî ve Şeyhî'nin şiirlerinde şu şekilde görülmektedir:

Nesîmî:

Saçun vaslından ol aşık hayât-ı sermedi buldı

Ki teslim eyledi cânın bu reyhân-ı semen-sâya 385/11 (Ayan, 2002).

Şeyhî:

Lebün yâkûti renginden düzilmiş âoncenün laeli

âaçun müşgi âubârından yazılmış hattı reyôânun 102/ 4 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.12. Boy-Kad-Kamet

Nesîmî'nin şiirlerinde boy unsuru farklı şekillerde görülmektedir. Boyu derecelendiren Nesîmî bu derecelendirmeyi şiirlerine şu şekilde yansıtmaktadır:

Bî bilindi kaddünün haddı ne mikdâr oldugı

Bildiler kim tola sütun-ı zıra'en fi' s-semâ 4/2 (Ayan, 2002).

Kâmetün şöyle mu'tedildür kim

İ'tidâline i'tidâl irmez 192/5 (Ayan, 2002).

Şeyhî'nin şiirlerinde de Nesîmî'nin yukarıdaki şiirinde görülen boyu derecelendirme durumuna benzer bir söyleyiş vardır. Şeyhî bir şiirinde boyu kainattaki harflerle karşılaştırmakta ve bu karşılaştırmada yine boy için kullanılan bir teşbih unsurunu, elif harfini kullanmaktadır:

Gönlümün levóinde maófüô olalı kaddün senün

Bu óurûf-ı kâyinâtı bir elif ez-berdedür 36/4 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.13. Boy-Kıyamet

Nesîmî'nin boy unsuruna dair kullandığı dikkat çeken benzetmelerden biri de boyun kıyamete teşbihidir. Kıyametin sevgilinin boyundan ortaya çıktığını söyleyen Nesîmî bu durumun ansızın yaşanan bir bela olduğunu belirtir:

Kıyâmet kâmetünden oldu zâhir

Belâ-yı nâ-gahân bi'llah degül mi 447/28 (Ayan, 2002).

Aynı benzetme Şeyhî'nin şiirinde de görülmektedir. Şeyhî boyun kıyamete benzetilmesini "Huda, cennet, Kevser" kelimeleriyle kullanarak Nesîmî'nin şiir anlayışına ne denli yakın olduğunu gösterir:

Kıyâmet eydür isem tan mı kâmetüne şehâ

Hudâ çü óüsnüni cennet lebüni kevser ider 45/ 4 (İsen ve Kurnaz, 1990).

2.14. Harfler

Nesîmî'nin bağlı olduğu Hurufilik inancı gereği, Kur'an ayetleri ve harfler onun şiirinde önemli bir yer tutmaktadır. Birçok şiirinde harf ve ayetleri kullanmış olan Nesîmî'nin bu özelliğine dair Hüseyin Ayan'ın şu tespitleri dikkat çekicidir:

"Kaşlar Hurufilerin insan yüzünde okudukları, 7 harften ikisidir... 28 harf Adem'in yüzünde yazılıdır. Bu 28, ilahi kitabın işareti ve "ka'im-i makamı"dır. Adem'in yüzü bundan dolayı "Errahman ale'l arş istiva"dır. Rahman'ın arşıdır. Nesîmî insan yüzünde bunları gördüğü için bunları sık sık kullanıyor." (Ayan, 2002:34).

Nesîmî'nin şiirlerinin birçoğunda görülen Kur'an harfleri özellikle yüzdeki unsurlara teşbih edilerek kullanılmıştır:

Vechüne yazdı otuz iki huruf

Hikmet ile münşi-i erkânımız 189/13 (Ayan, 2002).

Oldı şol mim-i femün 'aynen tüsemma selsebil

Şimdi kevser la'lün oldu gel ki cennâtü'n-naîm 278/5 (Ayan, 2002).

Divan şiirinde Nesîmî'ye atfedilen Kur'an ayetleri ve harflerinin kullanılması, Şeyhî'nin şiirlerinde de rastlanan bir durumdur. Şeyhî tıpkı Nesîmî'nin şiirlerinde görüldüğü gibi, harfleri insan yüzünün unsurlarıyla birlikte kullanmayı tercih etmektedir:

Cihân óüsni yüzünden bir varakdur

Ki her bir óarfi bin câna sebakdur 30/1 (İsen ve Kurnaz, 1990).

Nokta-i mîmdür óakîkat óavø-ı kevser menbaèi

Áh kim óasret geçerler cennet ü vildânlar 62/5 (İsen ve Kurnaz, 1990).

3. SONUÇ

Divan şiirinin en önemli şairlerinden biri olan Nesîmî, şiirlerinde kullandığı mazmun, edebi sanat, özel tabirler gibi unsurlar açısından farklılık arz eden bir şairdir. Kendi döneminde olduğu gibi kendisinden sonraki yüzyıllarda yaşamış şairleri de birçok açıdan etkisi altında bırakmış olan Nesîmî, özellikle Hurufilik inancından dolayı kullandığı tasavvufî ifadelerle dikkat çekmiştir. Şairin bu tarzı birçok

sanatçı tarafından takip edilmiş ve onların aynı tarzda şiirler kaleme almalarına yol açmıştır. Bu şairlerden biri de Şeyhî'dir. 15. Yüzyılın önemli şairlerinden olan Şeyhî'nin şiirleri incelendiğinde onun gerek tarz olarak gerekse şiirde kullandığı mazmun, tasavvufi tabirler gibi unsurlar açısından Nesîmî'ye olan benzerliği dikkat çekmektedir. Bu benzerlikler, bazı şiirlerin aynı şekilde iki divanda da yer alması kadar fazladır. Şeyhî'nin Nesîmî tarzına olan bu yakınlığı iki şairin üslup anlayışını da karşılaştırmayı gerektirmiştir. Çalışmamızda Şeyhî'nin şiirlerinde görülen Nesîmî üslubu ve Nesîmî'nin şiirlerinde bulunan aynı tabirlerin Şeyhî'nin şiirlerindeki kullanımı incelenmiş olup bu kullanımların her iki şairde de ortak bir üslubu ortaya koymuş olduğu tespit edilmiştir. Şairlerin şiirleri karşılaştırılarak bu yolla her iki şairde görülen ortak yönlerin ortaya çıkması hedeflenmiştir. Bu çalışmada şairler arasında köprü vazifesi gören üslup benzerliğinin incelenmesiyle, çalışmanın, benzer konularda yapılacak olan araştırmalara katkı sağlayacağı öngörülmüştür.

KAYNAKÇA

- AYAN, H. (2002). *Nesîmî, Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Divanının Tenkitli Metni*. Ankara: TDK Yay.
- BİLTEKİN, H. (2018). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay.
- FUZÛLÎ (1891, h. 1296). *Külliyat-ı Divan-ı Fuzuli*. İstanbul: Ahter Matbaası.
- İSEN, M. & KURNAZ, C. (1990). *Şeyhî Divanı*. Ankara: Akçağ Yay.
- KALYON, F. (2015). *Ravzatü'l Eş'ar İnceleme-Metin*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- TARLAN, A. N. (2004). *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*. Ankara: Akçağ Yay.